

temes-3)

MARCEL-LÍ PIÑANA EDO. Historiador i didacta

LA COOPERACIÓ DE SEGON GRAU DES DE LES UTECO. TARRAGONA, ENTRE EL PATERNALISME I LES DEMANDES: UN PAS ENDAVANT

Amb la promulgació de la Ley de Cooperación de 2 de gener de 1942, els ensorrats sindicats agraris catalans foren obligats a enquadrar-se dintre de l'Obra Sindical de Cooperación i van passar a anomenar-se *cooperativas agrícolas*. L'Estat mostrava el rostre paternalista de la dictadura en presentar-se com a benefactor del maltractat sector agrari.

En la nova estructura sindical existia a cada capital de província una nova institució, la Unión Territorial del Campo (UTECO), que aglutinava les cooperatives locals de la respectiva demarcació provincial. La província de Tarragona fou un cas excepcional, ja que no es va constituir a la capital sinó a Reus, per influència de Josep M. Fontana Tarrats, *jefe* provincial de Falange, i d'August Mercadé Ramon, promotor i assessor comercial de la UTECO, interessats que la seu de la institució estigués radicada en aquesta ciutat. Aquest organisme uniprovincial es va crear en la junta general del 26 d'octubre de 1942 i efectuà la primera operació mercantil el dia 10 de desembre del mateix any. La primera junta rectora la integren els *jefes* locals que encapçalaven institucions històriques del cooperativisme agrícola (Mont-roig del Camp, Barberà de la Conca, Falset, Amposta, Cornudella, Sant Carles de la Ràpita, Tortosa i Constantí), amb el corresponent consell de vigilància, integrat per tres membres, els caps de les cooperatives de Vila-seca, Vila-rodona i el Vendrell. La UTECO depenia alhora d'una institució superior, la Unión Nacional de Cooperativas amb seu a Madrid (UNACO). La secretaria de la UTECO, mostra de la solidaritat pagesa cooperativa, es va oferir al representant de la Societat Agrícola de Valls, pel lideratge del sector dels cellers en el no lliurament de l'obligatorietat d'intervenció del 50 % de la producció de vi, per la collita de 1940. L'ordre havia estat emesa pel delegat sindical provincial amb la intenció d'afavorir el comerç privat. Tanmateix, el vallenc no acceptà el càrrec.¹

Durant bona part del franquisme, alts càrrecs de l'Obra Sindical de Cooperación (els *camaradas* José Navarro Villodre, Vicente Puyal Gil, Fernando Muñoz Grandes, Isaías Monforte Extremera i altres) solien assistir a les reunions de torn de la UTECO, especialment quan s'havien de presentar els balanços anuals del corresponent exercici econòmic per a l'aprovació en assemblea de representants de totes les cooperatives o quan

s'havia d'elegir la terna de cooperatives per ser de junta. La imbricació de les cooperatives locals en la UTECO era obligatòria. A la província de Tarragona, 199 cooperatives hi estaven enquadrades i només cinc municipis no en tenien, per l'escassa població. Malgrat la problemàtica de tota mena que generava aquesta rígida estructura piramidal, la propaganda franquista presentava les UTECO amb tota classe d'excel·lències i d'avantatges per a la pagesia. Cal subratllar, però, que a la UTECO de Reus la superioritat provincial deixava fer els dirigents locals, no com en altres capitals. A la demarcació de Tarragona, Francesc Aromir Torrellas, el delegat de sindicats (1945-1979), va afavorir l'impuls cooperatiu en bona sintonia i en la línia reivindicativa promoguda de bell antuvi pel consell rector de la UTECO.²

Aspecte que presentava el Teatre Fortuny de Reus amb motiu de la inauguració de la Caixa Rural Provincial (1962). Font: Cedida per Unió Corporació Alimentària (AUAC).

Fins ben entrats els anys cinquanta, la UTECO de Reus va anar assentant les bases de la cooperació i es va destacar en la lluita persistent per l'assoliment de la llibertat de comerç que va posar fi a l'intervencionisme econòmic derivat de la política autàrquica del govern de la dictadura. Un exemple paradigmàtic va ser en el cas de l'avellana, atès que gairebé tota la producció de l'Estat se situava a l'entorn de Tarragona, i la política intervencionista arruïnava despietadament els pagesos del Camp, mentre que els grans comerciants s'anaven enriquint a costa dels petits productors.

A la UTECO de Reus, pocs anys després de superar la intervenció, el *jefe* Josep Ramon Ferré, de Mont-roig, després de 17 anys davant de l'entitat, el dia 19 d'abril de 1960, deixava pas en la presidència a Joan Mestre Mestre, president de la Cooperativa Agrícola de Riudecols, persona ben vista per tothom per la seva contribució eficient a la fi de l'esmentada intervenció de l'avellana.³ Va ser votat en terna de cooperatives, en assemblea de la sessió del 19 d'abril de 1960, i escollit entre les tres propostes de l'O. S. Cooperación per encapçalar la UTECO. En aquesta sessió, hi era present el *subjefe* nacional de l'Obra Sindical de Cooperación, José Fernández Villodre, que es va manifestar públicament a favor de les cooperatives de segon grau en la línia raonada que demanava la cooperació provincial: «Hay que impulsar la organización actual y llegar a cooperativas de segundo y tercer grado, siendo la única forma de introducción en los mercados, mejorando los productos, su presentación y tener organización comercial, buscando que nuestros gerentes sean los mejores, apoyando toda esta labor empresarial, con el ahorro de nuestros propios agricultores».⁴ Mentrestant, el cooperativisme agrícola provincial incrementava progressivament els actius i els passius i anava prenent cos entre els prohoms (Joan Mestre, Ramir Fornés i Manuel Aragonès) la necessitat d'assolir la independència de la UTECO, per motius exclusivament de viabilitat econòmica i empresarial. Aquest sentiment també era compartit per alts càrrecs sindicals. Així, un home destacat de l'Organización Sindical, l'assessor jurídic José Luis del Arco, ja se significava críticament sobre aquesta qüestió i destacava la manca de conjunció entre l'Organización Sindical i les cooperatives, perquè eren infravalorades per la mateixa jerarquia sindical i els seus organismes.⁵ Del Arco, amb les seves paraules, se subrogava a la creació d'entitats de segon grau com a via necessària de relançament econòmic de les cooperatives. Tanmateix, altres elements vinculats al franquisme reaccionari no aplaudien aquests canvis obligatoris en l'estructura sindical del règim que, al capdavant, perseguien un millor funcionament econòmic de les cooperatives.

Alhora, el president Mestre no deixava passar cap ocasió, pública o privada, per evidenciar la potencialitat empresarial de la UTECO de Reus a les jerarquies sindicals espanyoles per tal de superar els inevitables obstacles que s'havien de salvar i que la dinàmica mateixa de l'organització sindical generava. A la fi de 1962, el procés d'endegament a Reus d'una entitat desvinculada de la UTECO estava prou avançat, fins al punt que Manuel Aragonès Virgili (delegat provincial de premsa i propaganda, *jefe* de la casa sindical i regidor) ja havia presentat l'avantprojecte d'estatuts a la junta rectora en una sessió en què era present, per voluntat pròpia, el delegat de sindicats, Fran-

cisc Aromir. Els estatuts de la Unió Agrària Cooperativa van ser aprovats unànimement en l'assemblea general.⁶ Mancava, doncs, l'autorització de Madrid.

Assemblea general ordinària de la UTECO, de març de 1963. La presideix Isaias Monforte, jefe nacional de la O.S. Cooperación. Font: Cedida per Unió Corporació Alimentària (AUAC).

Un mes després, el president Joan Mestre tornava a la càrrega discursiva, arran de la greu problemàtica econòmica que travessava el sector oleícola amb les manipulacions que feien els comerciants –quan les cooperatives no podien sortir-se'n–, per subscriure's a favor de la creació de cooperatives de segon grau: l'única fórmula possibilista per acabar amb aquest maleït desgavell. El representant de Santa Bàrbara (Montsià), sobre aquest fet, fou prou explícit: «Debemos ir a ello si queremos estar en igualdad de condiciones».⁷ En aquest escenari econòmic tant nociu com injust per a les cooperatives tarragonines, la nova revista *Unión* –òrgan de difusió del cooperativisme provincial, creat l'any 1962 en un intent d'assegurar-se el suport ferm de la pagesia enfront de l'aparell propagandista de l'ortodòxia de les UTECO– propagava entre les cooperatives locals les raons que van portar els seus dirigents a intentar posar en funcionament una cooperativa de segon grau.⁸ És obvi que la revista *Unión* va desenvolupar una funció pedagògica a favor de les cooperatives de segon grau; així, a l'editorial del mes de desembre de 1962, el director, Manuel Aragonès Virgili, apel·lava al cooperativisme històric, a la maduresa empresarial i econòmica dels darrers anys i als resultats òptims per justificar la necessària creació d'una cooperativa de segon grau; contrarestavà, així, la pretesa tutoria de l'organització sindical. Al final de l'escrit de Manuel Aragonès, òbviament, hi havia uns mots obligatoris de compliment cap a la cúpula sindical per assegurar-se'n el vistiplau i la confiança, és a dir, evitar problemes.⁹

Finalment, l'abril de 1963, anticipant-se en el temps, es constituïa la Unió Agrària Cooperativa de Reus com a cooperativa

temes-3) (pat

de segon grau. A mitjans d'aquest mateix any es traspasaren les funcions econòmiques de la Unió Territorial del Campo (UTECO) a la nova entitat. Les funcions de creació, difusió, assessorament i organització del moviment cooperatiu provincial continuaven reservades a la UTECO, mentre que la Unió Agrària Cooperativa, òbviament, acaparava les de transformació i comercials. Cal destacar que els balanços comptables corresponents a l'exercici econòmic de 1962 que s'havien d'aprovar en assemblea general assolien la quantitat de 106.737.938,48 pessetes.¹⁰ Inclouïa l'aportació anual a la Unió Nacional, de 1.204.249,65 pessetes.¹¹ Aquestes xifres corresponen al darrer balanç de la UTECO abans de la seva transformació en Unió Agrària Cooperativa.¹² En l'exercici de 1963, després del traspàs de funcions, la mutilada Unió Territorial de Cooperatives (UTECO) de Reus, presentava un balanç actualitzat de la seva comptabilitat per un total de 2.944.606,15 pessetes¹³ que, òbviament, confirmava la pèrdua de pes específic d'aquella institució en la dinàmica econòmica que generava el cooperativisme agrícola a la demarcació de Tarragona. La nota que reproduïm a continuació és prou significativa: «No existe cuenta de resultados por haber asumido Unión Agraria Cooperativa todas las actividades de comercialización». Tot amb tot, les cooperatives tarragonines van continuar col·laborant en el manteniment de la Unió Nacional, incrementant considerablement la quota contributiva amb relació a exercicis anteriors, fins a assolir la quantitat de 1.627.705,71 pessetes.¹⁴ Amb relació a aquestes aportacions econòmiques, Ramir Fornés alertava de la doble participació econòmica de les cooperatives a la Unió Nacional (UNACO) i a la Unió Agrària Cooperativa, respectivament; per aquest motiu, es va

establir un pressupost de mínims per a cada entitat local en funció de la seva importància i activitats. És imprescindible remarcar que la cooperació tarragonina a partir de 1963 va fer un salt qualitatiu amb la creació d'una empresa autònoma, amb capacitat d'acció en el seu funcionament i llibertat a l'hora d'afiliarse, moderna i competitiva, que comercialitzava la producció agrícola de les cooperatives de la província de Tarragona. Una empresa exportadora que es deslliurava de la tenalla dels monopolis i que exhibia importants projectes econòmics i empresarials, alguns ja materialitzats al començament dels anys seixanta. Tanmateix, la nova empresa no va comptar amb cap simpatia dins dels òrgans nacionals, ni territorials ni cooperatius. Constituïa una nova modalitat cooperativa considerada dissociativa de la tendència unitària seguida i perillosa per a la resta de l'organització cooperativa provincial. Era vista per sectors del règim com una organització provincial paral·lela, que pretenia eludir la disciplina i l'enquadrament obligatori de la UTECO, en lloc de valorar-ne la modernitat i el funcionament econòmic, més d'acord amb el temps. Les disposicions governamentals que anaven sortint descuidaven les referències a aquestes organitzacions i forçaven l'arraconament dels possibles avantatges que les poguessin beneficiar. Encara que sense cobertura legal, la Unió Agrària Cooperativa funcionava *de facto* com una empresa cooperativa de segon grau perquè la desitjada llei (i reglament) que havia d'emparar-la no va arribar fins a l'any 1974, signada per Franco el dia 19 de desembre. Era la prova evident de la reticència perenne del sindicalisme vertical franquista a revisar una legislació que havia de donar resposta a les demandes d'autonomia empresarial que reclamava el cooperativisme agrícola. ■

Notes

1 Extret de la conferència de clausura d'A.GAVALDÀ «*Els cellers de la província de Tarragona a la primera postguerra: la reordenació sindical des de la UTECO*», dictada a les Jornades d'Estudi «De la vinya a la fassina», celebrades a l'Espluga de Francolí el 27-28 de setembre de 2013.

2 En relació amb el sindicalisme franquista de postguerra, vegeu: A. GAVALDÀ TORRENTS, *La formació del sindicalisme franquista a Reus i el Baix Camp*, Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2000.

3 Sobre la vida i obra cooperativa de Joan Mestre, president de la UTECO de Reus (1960-1976) i de la Unió Agrària Cooperativa (1963-1976), vegeu: M. PIÑANA EDO, *Joan Mestre i Mestre. Un cooperativista dins l'estructura franquista*, Valls: Cossetània Edicions, 1982.

4 .AUAC. AS, 19-IV-1960, p. 36.

5 A. GAVALDÀ TORRENTS, *L'associacionisme agrari a Catalunya*.

(*El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988*), II vol., Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1989, vol. II, p. 318.

6 Llibre d'Assemblees de la UTECO de Reus. (AUAC. AS). 15-X-1962, p. 5.

7 *Ibidem*. 5-XI-1962, p. 8 r.

8 *Unión*, núm. 1, XI-1962, p. 8.

9 *Unión*, núm. 2, XII-1962, p. 1.

10 Aquesta suma equivaldria a 21.021.573,36 euros, del dia 1-I-2015. Font: INE.

11 Segons la mateixa font, representarien 237.171,86 euros, del dia 1-I-2015.

12 AUAC. AS, 13-III-1963, p. 13 i 14.

13 Equivalent a 551.930,06 euros del dia 1-I-2015. Font: INE.

14 *Ibidem*. 4-V-1964, p. 28 r. Equivalent a 9.782,71 euros del dia 1-I-2015, segons l'INE.